
POETIKA KNJIŽEVNOSTI ZA ĐECU I MLADE JOVA KNEŽEVIĆA

Sofija Kalezić

In the Montenegrin literature for children and youth, artistically most successful and prominent representatives of this narrative genre were Mihailo Gazivoda, Čedo Vuković, Milenko Ratković, Mihailo Ražnatović, Vojo Terić, Stevan Bulajić, and in the recent period Nenad Vujadinović, Dejan Đonović, Velimir Ralević, Žarko Vučinić, Aleksandar Obradović and other authors. In this paper the author classifies Jovo Knežević under the corpus of this kind of contemporary national literature.

Characteristics of his works for the youngest represent unusual solutions imbued with distinguished imagination typical for children's perception and conception of reality, which allows it to captivate us by its aesthetical value and depth of the message.

Jovo Knežević (Kovren, Bijelo Polje, 1948) diplomirao je na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu, gradu u kojem i danas živi. I pored toga što je za nekog ko se bavi književnom riječju neobična profesionalna opredijeljenost za svijet brojeva i matematike, sa uspjehom se ostvario i na polju literature za mlade.

Objavio zbirke poezije za djecu: *Djevojčice i dječaci* (1988), *Sni i staze* (1990), *Hajde ptico da pevamo* (1997), *Čarobna knjiga sa*

tavana (2001) i poeme *Plava šuma* (2004) i *Mačak s Kajmakčalana* (2013).¹

Kao prozni pisac za decu i omladinu Knežević se potvrdio zbirkama priča i pripovjedaka *Deda iz Doline kukureka* (1992), *Kad porastem biću dete* (1994), *Korpica sa snovima* (1999), *Pisma o kompjuteru* (2003) i *Gospodarica bajki* (2006) i romanima *Bajkan* (2000), *Družina Karkadžu* (2005), *Spasavanje planete Malog princa* (2006), *Divljakuša iz Petog-dva* (2007), *Ekskurzija* (2008) i *Pobuna ptica selica* (2012).²

Zbirka priča *Kad porastem biću dete*, 1995. godine proglašena je knjigom godine u Crnoj Gori. Za *Koricu sa snovima* Knežević je dobio Nolitovu nagradu, a za roman *Ekskurzija* 2009. godine „Dositejevo pero“. Za svoju prvu knjigu za odrasle *Prvo lice smrti* (2005) dobio je nagradu „Čamil Sijarić“. Dobitnik je i desetak festivalskih nagrada.

Knežević je napisao nekoliko desetina prikaza i recenzija za ostvarenja skoro svih crnogorskih pisaca za mlade. Među autorima o čijim je knjigama pisao nalaze se Milorad Kalezić, Dušan Đurišić, Vojislav Vulanović, Žarko L. Đurović, Dragiša Jovović, Slobodan Vukanović, Milutin Đuričković, Vuko Darmanović, Blaga Žurić, Milenko Ratković, Savo Kadović, Velimir Ralević, Spasoje Labudović, Milorad Radunović i drugi.

Stvaralaštvo Jova Kneževića zastupljeno je u lektiri i mnogim antologijama; kad su u pitanju antologije crnogorske proze za decu od prve koju je priredio Dušan Đurišić *Uvijek ljepota*, Trag, Podgorica. 1993. godine, biblioteka za decu Sokolić (kratka priča *Šta Jelena sanja*), do posljednje *Antologija crnogorske*

¹ Izdavač prve tri zbirke poezije za decu Jova Kneževića je *Unireks* iz Podgorice, a posljednje *Nolit*. Njegove poeme izdale su *Srpska knjiga* i *Narodna knjiga* iz Beograda.

² Kneževićeve zbirke priča i romane za decu publikovali su srpski i crnogorski izdavači, od *Monda*, *Ekolibrija* i *Nolita* do *Narodne knjige* koja mu je objavila četiri od pet posljednjih romana.

proze za djecu i tinejdžere Slobodana Vukanovića, Ratkovićeve večeri poezije, Bijelo Polje, 2016. godine (priče *Jelena i lasta krilasta*, *Rat moćnih svemirskih bića*, *Junačina iz dvorišta* i *Korpica sa snovima*).

Između dvije pomenute antologije, uspio izbor Kneževićevog proznog stvaralaštva predstavio je Vojislav Vulcanović knjigom *Pet iz crnogorskog (priče za djecu)*, koje je izdalo Udruženje crnogorskih pisaca za djecu i mlade u Podgorici 2009. godine (*Džep za Jeličinu ruku*, *Đedove zimske priče*, *Priča o dječaku i zavičaju*, *Đed starina* i *Četiri djevojčice*).

U izboru iz savremene crnogorske poezije za djecu i mlade *Deset iz crnogorskog* (prva knjiga, Udruženje crnogorskih pisaca za djecu i mlade, Podgorica, 2009), koji je priredio Žarko L. Đurović, Knežević je predstavljen sa deset pjesama (*Dok dijete poraste*, *Želje*, *Neću da se rodim*, *Poslije raspusta*, *Jelenina školska torba*, *Poslije petnaestog rođendana*, *Rijeka i djeca*, *Baka*, *Đed Radivoje s Durmitora* i *Život dedovog Zoo-vrta*).

U antologiji crnogorske poezije za djecu istoga priređivača, *Biseri na suncu* (Udruženje crnogorskih pisaca za djecu i mlade, Podgorica, 2010) zastupljene su tri Kneževićeve pjesme: *Želje*, *Poslije petnaestog rođendana* i *Baka*, a prisutan je i u ostalim antologijama crnogorskih i srpskih priređivača.

„Obilje tema, od onih istorijskih do svakodnevnih dečjih nevolja, radosti i problema, čini poeziju ovog pesnika vrlo zanimljivom“, o Kneževićevom poetskom stvaralaštvu afirmativno se izrazio Milutin Lujo Danojlić. „Njegova poezija je posebno bliska gradskom detetu, okruženom soliterima i kompjuterima, a otuđenom od prirode i tihe porodične ljubavi“.³ Stihovi pjesme *Baka* glase:

„U tihoj, spokojnoj noći,/ baka se moli bogu;
zato će uvijek moći/ što drugi teško mogu.

³ Milutin Lujo Danojlić: *Al' se nebo osmehiva (Antologija srpske poezije za decu)*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2002, str. 25.

Da blagim smiješkom oprosti/ i lopovu i vuku,
da kao sreću prigrli/ i nevolju i muku;
da djeci pravi vjenčiće/ od nevena i smilja;
u jastuk zvijezde ušiva/ i stope blagosilja.
Odrasti mirno, ne brini./ Kad duša bude boljela,
samo se bake prisjeti/ i kako te je voljela“.⁴

Prateći literarnu liniju koja je potekla iz pera vrsnih stvaralaca kakve predstavljaju Dušan Radović i Miroslav Antić, Knežević ispisuje svojevrsan panegirik svijetu djetinjstva, kao i zavičaja – djetinjeg trajnog utočišta. Po njemu, dijete postaje ličnost ako se nesputano igra okruženo ljubavlju i ako odrasta i formira se u zdravom zavičajnom ambijentu. Prva zbirka poezije *Devojčice i dečaci* predstavlja knjigu o odrastanju, igri i zavičaju kao izvorima i trajnim pribježištima odrastanja.

„No, u tom smislu ova knjiga poziva i na blago redefinisane već pomalo klišeiziranih postupaka i kao da kaže: Jeste, dijete je ličnost, tu više nema dileme, ali ja hoću da pokažem i poetsku viziju suštine odrastanja. A ta vizija je sadržana u sljedećem: dijete postaje ličnost ako se nesputano igra okruženo ljubavlju i ako je pritom zdravim i lijepim nitima vezano za zlatno srce zavičaja. Dakle – igra, ljubav i zavičaj. I svako će reći: Ih, pa to smo znali. Ali, jedan od dometa dobre poezije za djecu jeste baš u tome da otkriva ono što svi znamo, ali smo ga smetnuli s uma u borbi protiv nepoetskih strana života“.⁵

Knjiga priča *Kad porastem biću dete* komponovana je iz pet cjelina: *Jelena na kraju sveta*, *Irena i pahuljice*, *Džep za Jelčinu ruku*, *Kako se oženio moj praded* i *Priče iz doline kukureka*.

⁴ Pjesma Jova Kneževića *Baka* citirana je po: *Biseri na suncu (antologija crnogorske poezije za decu i mlade)*, priredio Žarko L. Đurović, Udruženje crnogorskih pisaca za djecu i mlade, Podgorica, 2010, str. 155.

⁵ Hristo Georgijevski: *Zavičaj pjeva u svakom od nas*, u hrestomatiji: *Sunce u prozoru - Kritika o književnosti u Crnoj Gori za djecu i mlade*, priredio Milutin Đuričković, Gligorje Dijak, Podgorica, 2009, str. 157.

„Pisac priča o dobrodušnoj dugi čije boje zasvetle na nebu posle kiše, a mnoga živa stvorenja zamole dugu da im podari neku od boja koja im se najviše sviđa“, Slavoljub Obradović piše o motivima u stvaralaštvu ovog književnika. „Tako je more dobilo plavu boju, trave i borovi zelenu, carica je uzela od svake boje, krava je poželela da joj tele ima belege na čelu, prosjak je poželeo malo crvene *da mu se od vode vino učini*“.⁶

Najčešća stilogena sredstva u Kneževićevom književnom opusu namijenjenom najmlađima su personifikacija i hiperbola, što se može sagledati iz spektra priča sa junakinjom Jelenom. Bajkoviti motivi prisutni su u pričama *Lastina kuća* i *Korpica sa snovima*. U posljednjem ostvarenju snovi su materijalizovani, pa podsjećaju na igračke koje mališani obično čuvaju u kutijama. Poruka ove priče može se formulirati na sljedeći način: onaj ko iznevjeri stare prijatelje, nikada neće moći da bude iskren prijatelj ni onim novim, koji tek uviru u njegov život.

U priči *Zabrinute igračke* - Medo, Princeza, Kuca i Mali klovn posmatraju Jelenu dok spava, zaokupljeni tajnom njenih snova. Sa svanućem saznaju da je đevojčica sanjala mamu, a svaka igračka je željela da Jelena sanja baš nju. Fabula je građena na nesporazumu u odnosu junakinje i igračaka, preplitanju sna i jave. Junaci *Šumske priče* izvedeni su postupkom antropomorfizacije, a posebnu vrijednost predstavljaju poetični opisi idilične prirode zime. U ovoj priči karakteristično je gradativno nizanje događaja, specifično za modernu prozu. Književno su uspjela ostvarenja *Kad Jelena piše pesme* i *Kako je Jelena pomagala proleću*, koje se završavaju na duhovit način. Autor je napisao kratke priče iz pomjerenog ugla realnosti, slično načinu na koji je Stevan Raičković modelovao svoje *Male bajke*.

⁶ Slavoljub Obradović: *Jovo Knežević*, u monografiji istoimenog autora: *Osam portreta pisaca za decu i omladinu*, Studentski kulturni centar, Niš, 2008, str. 342.

Priče u drugom ciklusu knjige posvećene su maloj junakinji Ireni, čiji postupci podsjećaju na igru kristalnih snježnih pahulja. Ona umije da bude i tvrdoglava (*Jedan nemogući tata*), pa joj otac kaže da bi želio da ima ćerkicu koja barem pet minuta može da čuti, dok je u priči *Irena i pahuljice* opisana njena ljubav prema pticama. Priča *Kako je tata naučio zašto pada snijeg* posvećena je fenomenu dječje naivnosti, ali i snalažljivosti. U *Prvoj priči o crtanju* Knežević oslikava motiv crteža kao izraza želja. *Druga priča o crtanju*, čini fantastikom osmišljeno ostvarenje o djevojčici koja jednako živi u svijetu mašte i realnosti.

Knežević ulazi u prostore mašte, podsvjesnih želja i strahova, što je na umjetnički raznovrstan način eksponirano u pričama *Bio jednom jedan mrak*, *Kesten i Klackalica*, *Dobri vetar razvigor*, *Džep za Jeleninu ruku*, *Čudan dan u školi* i ostalima. Književno najuspjelija priča iz ovoga kruga je *Ciganska deca*, tematski posvećena malim Romima i njihovom načinu života.

U narativnom segmentu *Kako se oženio moj praded* ima priča u kojima pisac eksponira svijest o mitskom i bajkovitom, kao i onih građenih na anegdotskoj osnovi (*Mamine i moje tajne*, *Priča iz pelena*, *Kako se oženio moj praded*, *A kako se oženio moj deda*, *A kako se oženio moj tata*, *A kako sam se ja udala*). U ciklusu *Priče iz doline kukureka* umjetnički je najvrednije ostvarenje *Edžudž i Medžudž*, koje po kompoziciji događaja podsjeća na narodnu bajku.

Tematika ostvarenja duhovitog naziva *Kad porastem biću dete*, posvećena je djetinjstvu i zavičaju kao korijenima života, što se na jednostavan i direktan način može sagledati preko motiva koji njima dijagramiraju, od dječaćkih snova do dečije neposrednosti i topline.

Knjiga priča *Gospodarica bajki* grupisana je u tri cjeline – *Priče iz Plave šume*, *Irena – gospodarica bajki* i *Priče za odrastanje*. U ovom djelu prisutni su kako motivi bajke, tako i paganske mitologije. Na početku radnje koja se odvija u Plavoj

šumi, pisac je postavio motiv mačeta koje se rodilo u kristalnoj pećini. Da i priča može da bude usamljena ukoliko nema prijatelja sa kojima može da se druži, pisac dokazuje porukom ostvarenja *Priča o trnjaku i slepom kućetu*. Od ostalih ostvarenja iz ovog narativnog kruga, kvalitetom se mogu izdvojiti *Bajka o četiri meseca* i *Priča o usamljenom hrastu*.

Priča *Kako je vreme krenulo unazad* zasnovana je na nonsensu, dok su mladim čitaocima motivi priče *Čarobni pehar* poznati iz istoimenog romana iz ciklusa o *Hari Poteru* Džoa Rouling. Motiv čarobnog pehara ima funkciju zapleta, ali za razliku od narodnih bajki u kojima junak savlađuje prepreke putem čarobnog pera ili krljušti ribe, u Kneževićевой modernoj bajci mudrac uključuje mozak „na vruće“ i „na duboko“, dok ostvarenjem dominira alegorija. *Priča o izgubljenom rođendanu* ima nedovršeni kraj, pa pisac pušta male čitaoce da epilog osmisle onako kako im odgovara i kako sami osjećaju. Modernost Kneževićeve proze počiva u njegovom stalnom i neposrednom odnosu sa svijetom malih čitalaca, što njegove bajke čini atipičnim.

U priči *Deda i hrast* naratorica nam govori o svom dedu koji nije želio da siđe sa hrasta, pa se na njemu oženio i dobio decu. „Ovo nije samo priča o čudaku koji za mesto življenja bira krošnju hrasta“, zaključuje Obradović, „već i priča o sticanju mudrosti, ujedno i priča o vremenu, o metamorfozi čoveka u list, u novu materiju koja ume da misli i govori kao čovek, bajka u kojoj je neverovatno sve ono o čemu pisac piše, ali u suštini priče je poruka da postoje ljudi koji više vide i više razumeju, te su zbog toga neshvatljivi i dovoljni sami sebi, svom kosmosu i filozofiji života koji, i kada dugo traje, na kraju postaje samo uveli žuti list koji odlazeći izgovara poslednje reči bez žalosti“.⁷

Bajka o bajkama je građena na kontrastu dječjeg doživljaja bajke i njihovog znanja o pojedinostima iz svakodnevnog života,

⁷ Ibidem, str. 368.

a zajedničko sa pominjanim ostvarenjima je to što se glavna junakinja zove Irena i što se radnja odigrava u Plavoj šumi - očigledan sinonim za svijet nesputane maštovitosti djetinjstva. Njen motivski nastavak predstavljaju priče *Irena i Gospodar vremena*, *Irena u četvrtku* i *Kako je mače dobilo svoje priče*.

Zašto je Plava šuma uvek plava je priča o dječaku koji želi da slika svijet oko sebe, ali mu pribor upada u bunar. U pomoć mu priskače Irena, koja mu pozajmljuje svoj pribor u kojem postoji samo jedna boja – jer se u Plavoj šumi samo *plavom* bojom slika. Plava boja je simbol nevinosti, čistote, ali i tajanstvenosti i nedokučivosti djetinjstva.

Priča *Rat moćnih svemirskih bića* jedna je od najuspjelijih u zbirci *Gospodarica bajki*. U ovom ostvarenju dijete je predstavljeno kao „moćno svemirsko biće“. „Dete može da se igra i praznom kartonskom kutijom“, o ovoj knjizi napisala je Vesna Ćorović Butrić. „U njegovim rukama ona postaje nebo, dvorac, pozornica, soba... Ne mora da se igra ničim, nikakvim predmetom. Dovoljni su mu sopstveni prsti, iz njih izlazi magija. Moćna svemirska bića su deca koja crtaju. Crtajući, oni se bore jedan protiv drugog, ali i dopunjuju i traže“.⁸

Knežević ne posvećuje pažnju samo maštovito osmišljenoj fabuli priče, već i stilu i jeziku, kojima potvrđuje da osnovu njegovog pripovjednog postupka čini leksički potencijal narodne književnosti. U priči *Snaga dobrog diva* junak Crnomrz (o čijim karakteristikama dovoljno govori samo ime) sukobljava se sa dobrom divom Bajkanom, koji kasnije izrasta u glavnog junaka istoimenog romana. *Gospodarica bajki* je zanimljiva knjiga koja se lako čita, a motivi u pričama sa fantastičnom tematikom odgovaraju dječjem uzrastu i doživljaju svijeta.

Plava šuma je poema koja se sastoji od sedam pjevanja: *Plava šuma*, *Velika čarolija*, *Svemirski princ*, *Dečak-kukurek u svetu*,

⁸ Vesna Ćorović Butrić: *Priča je da se sluša*, u hrestomatiji: *Sunce u prozoru* (priredio Milutin Đuričković), Gligorije Dijak, Podgorica, 2009, str. 160.

Mala čarolija, Uzbuna u plavoj šumi i Šta li će na kraju da se desi. Mjesto odigravanja radnje su Plava šuma, planina Kovren i Dolina kukureka, pa i iz naziva realnih i imaginarno osmišljenih toponima možemo sagledati stalno prožimanje stvarnosnog i fantazmagorijskog u Kneževićevom stvaralaštvu za djecu.

U poemi se pojavljuju realno profilisani junaci kao što su Jana i ded, ali i biljke (kukurjeci) koje su antropomorfizovane i kojima pjesnik pridaje osobine da se smiju i kikoću. Pri umjetničkoj realizaciji ove poeme vidni su uticaji poetskih ostvarenja Branka Ćopića *Ježeva kućica* i Dobrice Erića *Vašar u Topoli*, ali je očigledno i autorovo tendiranje ka inovisanju i osavremenjivanju vlastitog umjetničkog izraza. Ova poetizovana bajka se završava povratkom kukurjeka u Plavu šumu i svemirskim svatovima koji kreću da prose Janu.

U knjizi *Korpica sa snovima* najviše ima priča iz već publikovane knjige *Kad porastem biću dete*, ali je u nju dodato i desetak novih. Priče *Lastina kuća* i *Šumska priča* u novoj knjizi objavljene su pod naslovom *Jelena i Lasta krilasta* i *Priča iz zavezane šume*. U umjetničkim bajkama ovog pisca prepliću se stvarnost i fantazija (*Tatine i moje priče*). Jedno od najuspjelijih ostvarenja iz ovog ciklusa je *Jelena, gospodarica dana*, o djevojčici koja želi da bude gospodarica subote i neđelje, dok je ostali dani ne interesuju. *Ribar i ribica* je kratka antibajka o ljudskim željama i snovima, lijepim i lošim uspomenama.

Romanom simboličnog naziva *Bajkan*, autor čitaocu približava poetsku viziju suštine odrastanja kroz nesputanu igru koja pomjera granice slobode. U prologu on navodi da svoje priče čita mlađanim cvrčcima Blebetalu, Kreštavcu i Crčku, nakon čega se one pretvaraju u cvijet, list ili grančicu. O životu na Zemlji i Suncu djeca saznaju iz *Čukun-priče* i *Pra-priče*, kojima ovo neobično djelo počinje. Pisac kaže da se od tog Čukundana, kad god se neko obraduje toliko da bi cičao od radosti, oko

njega izvije blistavi luk duge, ali tu dugu ne može da vidi svako, već samo oni kojima je draga tuđa radost.

Ako se izuzmu uvodni dio romana i završni nazvan – *Šta je na kraju bilo*, Bajkan ima jedanaest poglavlja, kroz koja se prepliću realna i imaginarna mjesta odigravanja fabule (Snena gora, Plava šuma, Tamna brda, Vilinsan, Kovren), dok je u raspletu prikazano pronalaženje Duginog sjemena koje rađa smijeh. Osim diva Bajkana koji je irealan lik, većina ostalih junaka, od đeda do Anđelke, Bodina, Jelice i Gage, su junaci iz svijeta realnosti koji prolaze kroz različite avanture i prepreke na putu ka sreći. Ustaljeni broj koji se javlja u bajkama, pojavljuje se kao motiv i u ovom djelu – da bi se stiglo do Vilinsana treba preći sedam čarobnih izvora.

Junaci koji su slično osmišljeni onima u narodnim bajkama su čobanica i Gavran Galovran, a negativni nose imena koja upućuju na njihove osobine (Brk-baba, Gnjidoje, Crnomrz i sl). Ljudske osobine mržnja, zloba i pohlepa takođe se pojavljuju kao junaci romana, a dobro odnosi konačnu pobjedu.

Roman za omladinski uzrast nosi naziv *Družina Karkadžu*. U ovoj storiji o odrastanju glavnu junakinju igra, kao i u većini Kneževićevih priča – Jelena, a svi ostali su sporedni likovi. Među njima je i Karkadžu – čudovište koje plaši decu, njen zaštitnik i prijatelj. U romanu je prisutan svijet odraslih, prevashodno očeva, a pojavljuju se i mitska stvorenja – baje, bauci, drekavci i karakondžule. Budući da je radni vijek proveo kao profesor fizike, nije čudo što se Knežević okreće tematu naučne fantastike – na prološkoj granici romana srećemo odjeljenje VIII 2 koje kreće na čudesnu avanturu do Marsa, otkrivajući brojne tajne.

Razlog putovanja do Marsa je neobični ljubičasti kaktus, jedini u cijelom svemiru, koji cvjeta samo jednom u životu, dok u njegovom tijelu rastu dijamanti. Jelenin zaštitnik je Veliki Crveni Karkadžu koji joj pomaže da pronade kaktus za svog

tatu. Fabulu prate dva toka romana – Jelenina i tatina priča, spajajući se u epilogu u jedinstveni narativni tok.

Prvi segment romana – *Jelena u zemlji čuda*, predstavlja njen intimni dnevnik u kome razmišlja o ljubavi, školi, druženju i prijateljstvu. Završni dio romana – *Jelena nalazi samu sebe*, predstavlja priču o pubertetskom odrastanju i prolasku kroz najosjetljivije doba života. Ovaj roman bajkovite ljepote, koji raskriljuje dveri mašte, zapravo čini poetizovanu biografiju dece koja traže svoje mjesto u svijetu odraslih ljudi. Njime se Knežević potvrđuje kao pripovjedač koji umije da na izvorima umjetničke mašte i narodnog stvaralaštva gradi originalni svijet dječjih snoviđenja, ideja i avantura.

Ekskurzija je jedini roman koji Knežević nije napisao u svojoj prepoznatljivoj matrici: „deca – vršnjačka grupa – tajnovita istina – odrastanje“. Pisan je realističkim manirom, upotpunjenim motivima tinejdžerskog odrastanja. U tom uzrastu mladi lagano postaju samostalne ličnosti koje žive u društvenoj realnosti. Ni roditelji, ni razredni zvani Mata-iz-matematike, ne zove decu onako kako im je ime, nego po nadimku, počev od nezaobilazne Jelene, junakinje svih Kneževićevih romana i velikog broja priča, koju družina zove – Jenki. Tu je i njen provjereni prijatelj Goran – Gogo, kompjuterski zanesenjak, Tadija – Tales, koji, kao pravi filozof, sve zna ali stalno čuti, Vukašin zvani Ho (Vu-Ka-Šin, pa Ho-Ši-Min, i najzad samo Ho), Pavle Pecarski zvani Papec, Višnja zvana Trešnja... ukupno dvadeset složnih tinejdžera slavnog Osmog-dva. Njihove ličnosti, ali i porodični miljei iz kojih dolaze, u većini su tipični, sa izuzecima likova Miladna zvanog Njuša – dječaka koji živi u Domu za nezbrinutu decu.

Tu je, prije svih, Nikolina zvana Nikoletina – djevojčica iz izbjegličke porodice koja živi u tuđoj kolibi na ivici grada, čiji roditelji nemaju nikakvih uslova za normalan život. Ona ima i mlađeg brata koji je dijete sa posebnim potrebama. Šiško treba

da ide na operaciju u Njemačku, ali za to treba puno novca. Tata i mama rade svakakve poslove, i maštaju o danu kad će skupiti potreban dovoljno za sinovljevu operaciju.

Uvođenjem u roman ličnosti deteta koje je bolesno, Knežević je pred književnu javnost postavio pitanje o kome vladaju oprečna mišljenja – da li u književnosti za decu treba obrađivati teme bolesti, rata i ostalih nevolja. Sličnu temu on obrađuje i u svom posljednjem romanu *Pobuna ptica selica*, u kojem se takođe pojavljuje lik dječaka sa posebnim potrebama.

Roman *Spasavanje planete Malog princa* sadrži narativnu osnovu koju čine likovi dece sa prepoznatljivom individualnošću koju odrastanje dovodi u sukobe sa raznim teškoćama iz svijeta odraslih. Za uspjeh u takvoj borbi uvijek se kao pomoć pojavi neka svojevrsna „tajnovita istina“, bajkovita „zakonitost“ za koju do tada nijesu znali, zbog čega ta borba postaje metafora odrastanja.

Glavni junaci ovog djela su blizanci Teodora i Milan. Oni odrastaju u kućici u parku, uz stalnu svađu i mirenje. Milan je strastven igrač igrice na kompjuteru, a Teodora zalučena čitateljka knjiga. Svijet odraslih čine mama, tata i grupa nazvana „Pametni roditelji“. Mama radi u neobičnoj školi za odrasle, a tata je čuvar vjeverica u parku.

Glavna ideja pisca je uloga književnih likova u odrastanju dece. Ljubav prema knjizi je uslov za oživljavanje njenih likova – lik iz knjige tada može da dođe kod čitaoca, ali ostaje samo dok u svemiru neki drugi čitalac ne zaželi da pročita njegovu knjigu. Tada on mora da se vrati, jer ako junak nije u knjizi, listovi ne mogu da se otvaraju. Radnja romana dobija na dramatičnosti kad Teodora završi čitanje romana *Mali princ*, tužna što je stigao kraj. Mali princ tada dolaz kod nje da od svoje vjerne čitateljke traži pomoć jer njega naučnici tjeraju sa njegove Male planete, koju hoće da uzmu za sebe, zbog čega mora da se seli u pustinju. Sva ostala bića koja žive na njegovoj

planeti (ruža, lisica, ovca, baobab) razboljeli su se od nekih virusa. Jedini način da i njima i sebi nađe pomoć jeste prilika da dođe u svijet ljudi zahvaljujući Teodorinom čitanju. On traži pomoć na način sličan Sent-Egziperijevom *Malom princu*: „Nacrtaj mi pustinju!“. Kneževićeva „tajnovita istina“ o oživljavanju književnih likova, i Sent-Egziperijevo oživljavanje nacrtanih bića, pokreću niz romaneskni akcija i avantura.

Divljakuša iz Petog-dva predstavlja roman o Zemunu i zemunskim dječacima i djevojčicama našeg vremena, o njihovoj ljubavi, načinu na koji upoznaju svijet i zagonetkama koje pred njih postavljaju stariji. Odrastanje dece u ovom djelu se odvija pod pozitivnim uticajem vršnjačke grupe. Ona nailaze na teškoće koje je pisac postavio kao bajkovito osmišljene paralele pred problemima svijeta odraslih. Odrasli imaju problem medijskih manipulacija i laži, a u ovom romanu svijet mališana suočio se sa strašnom odlukom zlih bića da se zabrane i unište „crtaci“. Dečija borba protiv svega što im sprečava odrastanje omogućena je postojanjem tajne od davnina zapisane, na koju su odrasli zaboravili.

Već je bilo riječi o tome da su ostvarenja tematski posvećena fenomenu dečijih družina (*Podvizi družine Pet Petlića, Družina Sinji galeb, Družba Pere Kvržice, Tim Lavlje srce* itd) među mladima posebno popularni i prijemčivi. U ovom romanu autor piše i o detetu kao ličnosti koja posjeduje individualnost.

Glavna junakinja družine je Jelena iz djela *Družina Karkadžu*, koja se pojavljuje i u romanu *Ekskurzija*. Njen nerazdvojni drug je dječak Gogo. Ova dva lika ilustruju raznolikost karaktera, kao što družina odslikava sličnost njihovih razmišljanja. Jelena najviše voli da sjedi pored otvorenog prozora i gleda u zvijezde jer na nebu vidi plavu zvijezdu, što znači da neko tada na nju misli. Gogo voli da igra kompjuterske igrice i, osim njih i spremanja sobe, ništa drugo ga ne zanima. Tajnovita istina, na koju su odrasli zaboravili a koja utiče na život dece, sadržana je u *Knjizi starostavnoj*, koja se spominje i u romanu *Bajkan* i na

koju nailazi Jelenin tata, jer je njegov posao da lijepi listove starih poderanih knjiga. Ali dok lijepi poderane listove, on te knjige i čita. Romanesknja fabula u ovom romanu je uzbuđljiva, dinamična, zasnovana na suptilnom poznavanju svijeta mladih i njihovog načina komuniciranja.

Roman *Pobuna ptica selica* posjeduje književnu strukturu kakva se često sreće – dva pripovjedna toka i dvije naracije spajaju se u jednu, u kojoj se zatim na jedinstven način razrješavaju problemi koji su do tada postojali zasebno. Svaka od ovih dviju naracija ima prepoznatljive odlike drugih romana ovog pisca: mladalačka individualnost, problemi koji u dečiji svijet dolaze iz svijeta odraslih i tajnovita istina koja doprinosi razrješanju problema.

Prva priča razvija se oko stalne junakinje Kneževićevih romana – Jelene. Ona je još u nekim knjigama priča, u kojima je takođe česta junakinja, postala vlasnica i gospodarica korpice sa snovima. To joj omogućava da bira što će sanjati od onih snova koji se u korpici već nalaze, ili da prepusti Mjesečevom zračku da joj donese novi san. Ali, sada se u Jeleninom gospodarenju snovima pojavljuje i tajnovita istina – ono što sanja, počinje u stvarnosti da joj se događa. Ponekad se san i stvarnost naporedo dešavaju, pa među njima nema razlike. Kad zaželi čokoladu, ona je samo odsanja, i kad se probudi, na stolu je čeka čokolada. Jedino što Jelena još nikada nije uspjela da riješi preko svojih snova, to su domaći zadaci. Njen problem je što nikada ne zna da li je nešto što je učinila dobro ili ne. Mora da učini dobra djela jer je to zahtjev koji joj je vila čarobnica postavila. Zato ona sve češće razmišlja o tome da najzad učini ono jedino za što zna da sigurno spada u dobra djela: da odnese hranu gladnoj deci u svijetu.

U središtu druge priče, važnije za strukturu romana, je dječak Čupko, koji živi kod đeda u Plavoj šumi. Sudbinu deteta sa posebnim potrebama, Knežević je već predstavio u liku dječaka Šiška iz romana *Ekskurzija*. Životne sudbine ta dva junaka su

slične jer su obojica deca-izbjeglice. Dok je roman *Ekskurzija* realistična priča u kojoj nema fantastike (sa Šiškom u skromnoj kolibi žive mama, tata i sestra Nikolina), u *Pobuni ptica selica* fantastika je osnovni oblik života. I u Šiškovom dijelu pripovijedanja postoji „tajnovita istina“, motiv koji se pokazao djelotvornim u romanu *Spasavanje Planete Malog princa*.

Pored opštih tema, Jovo Knežević uvodi i neke nove, počev od istorije, do ekologije i religije. Najuspjeliji je kada lirski osvjetli nježnu i zbunjenu dječju dušu, posebno osećanja usamljene dece u gradu. Njegovi romani posjeduju složenu strukturu iz dva razloga – osnovni je potreba za uključivanjem „priče“ odraslih u fabulativnu podlogu kojom dominiraju deca, a dodatni je postojanje nekog do tada nepoznatog odnosa unutar stvarnog ili izmaštanog svijeta.

Poema za decu *Mačak s Kajmakčalana* ispevana je u sličnom maniru, uz napomenu da je u ovom ostvarenju Knežević otišao i korak dalje, omogućavajući detetu da svojim očima posmatra istoriju, ne samo ličnosti i događaje (što predstavlja učestali motiv velikog broja domaćih i stranih pisaca za decu), već osjećanja i emotivna proživljavanja koja iz njih proishode.

„Ovo je poema o slavnoj epopeji srpske istorije, Prvom svet-skom ratu, ali sagledanoj očima deteta, tačnije, njegove ume-tničke personifikacije – mačka“, o ovoj poemi Voja Marjanović piše kao o jednom od najuspjelijih Kneževićevih ostvarenja za decu. „Drhtavo mače na početku rata („Prežive samo jedno mače / u jazbinici drhti i plače“), u vojničkom rancu mladog Miloja pro-lazi preko Albanije, odrasta među srpskim i francuskim vojnicima na Krfu, gde upoznaje i fine mačke iz Pariza („Hajd’ sad, Mačak, kulturnan budi! / i on damama – miša nudi.“), sa vojnicima mašta o zavičaju i peva „Tamo daleko“, prati borbe Solunskog fronta („Prema toj borbi sve su druge / ko svitac prema sjaju duge“)... Da bi se scenografija rata i patnji lagano prelila u spokojnu slobodnu jesen („A Mačak, ležeći pored plota / razmišlja o smislu mačjeg

života“), a zatim i u Milojevu svadbu, sa koje, naravno, ni ratnik Mačak neće izostati“.⁹

Marjanović smatra da je u domaćoj literaturi za decu rijetkost da istorijski proživljeni naponi i patnje, kao i podvizi i lijepa osjećanja, poznati iz priča dedova i sa časova istorije – budu umjetnički osvjetljeni i sagledani očima deteta. Dijete koje pročita ovu poemu osjetiće da mu je otvorena još jedna staza ka odrastanju bez strahova.

Literatura:

- Danojlić, Milutin Lujo: *Al' se nebo osmehiva (Antologija srpske poezije za decu)*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2002, str. 25.

- Obradović, Slavoljub: „Jovo Knežević“, u monografiji istoimenog autora: *Osam portreta pisaca za decu i omladinu*, Studentski kulturni centar, Niš, 2008, str. 342.

- Georgijevski, Hristo: „Zavičaj pjeva u svakom od nas“, u hrestomatiji: *Sunce u prozoru – Kritika o književnosti u Crnoj Gori za djecu i mlade*, priredio Milutin Đuričković, Gligorje Dijak, Podgorica, 2009, str. 157.

- Ćorović Butrić Vesna: „Priča je da se sluša“, u hrestomatiji: *Sunce u prozoru* (priredio Milutin Đuričković), Gligorije Dijak, Podgorica, 2009, str. 160.

- Racković, Nikola: *Leksikon crnogorske kulture*, DOB, Podgorica, 2009, str. 339.

- *Biseri na suncu (antologija crnogorske poezije za decu i mlade)*, priredio Žarko L. Đurović, Udruženje crnogorskih pisaca za decu i mlade, Podgorica, 2010, str. 155.

- Marjanović, Voja: „Poema o Kajmakčalanu, Miloju i mačku“, u: *Detinjstvo – časopis o književnosti za decu*, godina XXXIV, broj 3, jesen 2013, str 100.

⁹ Voja Marjanović: „Poema o Kajmakčalanu, Miloju i mačku“, u: *Detinjstvo – časopis o književnosti za decu*, godina XXXIV, broj 3, jesen 2013, str. 100.